

Valsts prezidenta vietas izpildīšana un informācija par viņa veselības stāvokli: tiesiskie aspekti

KRISTĪNE JAUNZEME

VALSTS PREZIDENTA LIKUMDOŠANAS UN JURIDISKĀ PADOMNIECE

Par Valsts prezidenta vietas izpildīšanu

Pamatojoties uz Valsts prezidenta 2016. gada 19. janvāra paziņojumu Nr. 2 par Valsts prezidenta vietas izpildīšanu, no 2016. gada 20. janvāra Valsts prezidenta vietu viņa slimības laikā līdz turpmākam Valsts prezidenta paziņojumam izpilda Saeimas priekšsēdētāja. Saeimas priekšsēdētājas pilnvaru apjomu, izpildot Valsts prezidenta vietu, nosaka Latvijas Republikas Satversmes 52. panta otrs teikums.

Šajā laikā, līdzīgi kā Valsts prezidentam atrodoties atvaijnājumā vai ārpus valsts robežām, Saeimas priekšsēdētāja pilda tikai tos Valsts prezidenta amata pienākumus, kuru izmantošana nav atkarīga no Valsts prezidenta ieskata un gribas. Šādi pienākumi, piemēram, ir likumu izsludināšana un likuma publicēšanas apturēšana uz diviem mēnešiem, ja to prasa viena trešā daļa Saeimas locekļu.

Saeimas priekšsēdētāja Ināra Mūrniece arī iepriekš ir izpildījusi Valsts prezidenta vietu viņa prombūtnes laikā. Valsts prezidenta pārejoša darbnespēja šajā kontekstā ne ar ko neatšķiras no viņa prombūtnes atvaijnājuma laikā vai atrašanos ārpus valsts robežām. Izpildot Valsts prezidenta vietu, Saeimas priekšsēdētāja var īstenot tos Valsts prezidenta amata pienākumus, kuri ir izpildāmi obligāti un kuru īstenošana nav saistīta ar Valsts prezidenta gribas izpaudumu. Šādi pienākumi, piemēram, ir likumu izsludināšana (Satversmes 69. pants), likuma publicēšanas apturēšana uz diviem mēnešiem, ja to prasa viena trešā daļa Saeimas locekļu (Satversmes 72. panta otrs teikums) un citi līdzīgi pienākumi.

Tikai Valsts prezidents var aicināt Ministru prezidenta amata kandidātu sastādīt Ministru kabinetu, apžēlot noziedzniekus, ierosināt Saeimas atlaišanu un veikt citas pilnvaras, kas ir atkarīgas no Valsts prezidenta ieskata.

Par tiesībām uz informāciju par Valsts prezidenta veselību

Ikvienam ir tiesības uz vārda brīvību, kas citastarp ietver arī tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju. Ziņas par valsts vadītāju veselības stāvokli nevar būt valsts noslēpums un nedrīkst ierobežot pieejamību šādai informācijai. To nosaka Latvijas Republikas Satversmes 100. panta pirmais teikums un likuma "Par valsts noslēpumu" 5. panta 6. punkts.

Vienlaikus Latvijas Republikas Satversmes 116. pants paredz, ka 100. pantā garantētās tiesības uz vārda brīvību var tikt ierobežotas, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību. Atbilstoši Fizisko personu datu aizsardzības likumam ikvienai personai ir tiesības uz savu personas datu aizsardzību; personas datu apstrāde ir atļauta tikai tad, ja likumā nav noteikts citādi un ja ir datu subjekta piekrišana vai datu apstrāde nepieciešama, lai nodrošinātu sabiedrības interešu ievērošanu (6. pants un 7. panta 1. un 5. punkts).

Likumā "Par valsts noslēpumu" ietvertais formulējums attiecībā uz informācijas izpaušanu par "valsts vadītāju veselības stāvokli" pirmsšķietami rada iespāidu par sabiedrības tiesībām saņemt jebkādu informāciju par Valsts prezidenta veselības stāvokli. Neviena norma neprecīzē sniedzamās informācijas apjomu un detalizācijas pakāpi.

Tāpēc, nosakot to, kāda informācija par Valsts prezidenta veselības stāvokli ir sniedzama, jāmeklē līdzsvars starp sabiedrības tiesībām zināt un būtisku sabiedrības interešu ievērošanas nodrošināšanu, no vienas pusēs, un Valsts prezidenta tiesībām uz privātumu, no otras pusēs.

Atbilstoši šobrīd spēkā esošajam tiesiskajam regulējumam sabiedrībai ir tiesības zināt vispārējas ziņas par Valsts prezidenta veselības stāvokli, kā arī obligāti ir sniedzama tāda informācija, kas ļauj izdarīt secinājumus par to, vai Valsts prezidents ir aizkavēts un spēj pildīt savus pienākumus.

Ziņas par Valsts prezidenta veselības stāvokli var būt arī kas privāts, ko sabiedrībai nav tiesības zināt bez Valsts prezidenta piekrišanas. Latvijas Republikas Satversmes 96. pantā garantētās tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību kopsakarā ar 116.

pantā noteikto ietvaru šo tiesību ierobežošanai arī Valsts prezidentam atstāj vismaz minimālu privātās dzīves neaizskaramības standartu.

PROF. DR.IUR.
AIVARS ENDZIŅŠ

VALSTS PREZIDENTA KANCELEJAS TIESISKĀS VIDES PILNVEIDES KOMISIJAS PRIEKŠSĒDĒTĀJS

Satversmes 52. pants noteic, ka Saeimas priekšsēdētājs izpilda Valsts prezidenta vietu, ja pēdējais aizkavēts izpildīt savu amatu. Jautājums ir, vai prezidenta vietas izpildītājs ir apveltīts ar visām Valsts prezidenta amata pilnvarām. Neapšaubāmi nē.

Saeimas priekšsēdētājam nav tiesības ierosināt Saeimas atlaišanu (48. pants), aicināt kādu personu sastādīt Ministru kabinetu (56. pants), apžēlot noziedzniekus, par kuriem tiesas spriedums stājies likumīgā spēkā (45. pants), sasaukt un vadīt ārkārtējas Ministru kabineta sēdes (46. pants), prasīt likuma otrreizēju caurlūkošanu (71. pants), kā arī apturēt likuma publicēšanu uz diviem mēnešiem pēc savas iniciatīvas.

Saeimas priekšsēdētājam, pildot Valsts prezidenta pienākumus, ir tiesības izsludināt Saeimā pieņemtos likumus (69. pants), reprezentēt valsti starptautiski, izpildīt Saeimas lēmumus par starptautisku līgumu ratificēšanu, bet nevar iecelt Latvijas diplomātiskos priekštāvus (41. pants).

EDGARS PASTARS

ZVĒRINĀTU ADVOKĀTU BIROJA "COBALT" VECĀKAIS JURISTS, KONSTITUCIONĀLO TIESĪBU EKSPERTS

Notikumi saistībā ar Valsts prezidenta Raimonda Vējoņa veselības stāvokli publiskajā telpā raisījuši diskusiju par to, cik plašas ir Saeimas priekšsēdētāja pilnvaras, aizvietojot valsts augstāko amatpersonu. Šajā sakarā izskan daudz spekulāciju, lai gan Latvijas konstitucionālajās tiesībās šis jautājums jau ir skaidri definēts.

Šobrīd publiskajā telpā izskan diezgan daudz spekulāciju par to, kāds tieši ir Saeimas priekšsēdētāja pilnvaru apjoms, aizvietojot Valsts prezidentu. Juristiem, kuri ir pētījuši konstitucionālās tiesības, tas vienmēr ir bijis diezgan skaidrs un par to fundamentāli jautājumi nekad nav radušies, ja nu vienīgi diskutēts par atsevišķām detaļām. Līdz ar to šobrīd būtu jāpārtrauc radīt jaunas spekulācijas par to, ko tieši R. Vējoņa prombūtnē viņu aizvietojošā Saeimas priekšsēdētāja Ināra Mūrniece drīkst vai nedrīkst darīt.

Ir skaidrs, ka Saeimas priekšsēdētāja pilnvaru apjoms, aizvietojot Valsts prezidentu, ir ļoti ierobežots. Kamēr Valsts prezidents ir pie apziņas un pats var pildīt savus pienākumus, kaut vai dodot norādījumus telefoniski vai parakstot dokumentus, viņš to var darīt, gan būdams ārzemēs, gan slimnīcā, tostarp atveseļojoties stacionārā. Līdz ar to šobrīd nevarētu uzskatīt, ka tagad visas prezidenta pilnvaras kā varas zizlis simboliski ir pārgājušas Saeimas priekšsēdētājai. Tā nav!

Saeimas priekšsēdētājs ir tikai viesis Valsts prezidenta institūcijā un tikai tajā daļā, cik prezidents pats to ļauj. Līdzšinējā praksē Valsts prezidenta prombūtnē tā ir bijusi vienīgi likumu izsludināšana, un arī tad parasti tiek saskaņots, kuru likumu izsludinās prezidents pats un kuru – Saeimas priekšsēdētājs. Līdz ar to Saeimas priekšsēdētāja tagad nevar atlocīt piedurknnes un paziņot: es šeit strādāšu! Kā saprotams no publiskajā telpā izskanējušām ziņām, arī pati Saeimas priekšsēdētāja tā neuzskata un rīkosies godprātīgi.

Dažkārt esmu dzirdējis atsauci uz šķietamu analogiju, ka, aizvietojot Ministru prezidentu, ministrs gan var darīt visu. Jāņem vērā, ka šis ir Satversmes līmeņa regulējums par Valsts prezidenta aizvietošanu un analogija ar Ministru kabinetu šajās lietas noteikti nav piemērojama. Turklāt arī attiecībā uz ministriem praksē ir bijuši vairāki ieteicamie aprobežojumi, ko viņa aizvietotājs nedrīkstētu iesākt.

Latvijas konstitucionālajās tiesībās vienmēr ir bijis raksturīgs princips, ka Valsts prezidents un Saeimas priekšsēdētājs aizvietošanas laikā, ja tā var sācīt, ir saziņā viens ar otru. Tas ir, vienmēr tiek panākta vienošanās par to, ko darīs viens un ko – otrs. Līdz ar to, ja Valsts prezidents attiecīgi vienojas ar Saeimas priekšsēdētāju, līdztekus likumu izsludināšanai tam var uzticēt vēl kādus papildu uzdevumus. Piemēram, kā tas plašāk izskanējis, slimības dēļ R. Vējonis nevarēja pieņemt jaunievelētās Satversmes tiesas tiesneses Daigas Rezevskas zvērestu, lai viņa varētu sākt pildīt amata pienākumus. Taču, ja prezidents ar Saeimas priekšsēdētāju vienotos, neredzu šķēršļus tam, ka D. Rezevskas zvērestu Valsts prezidenta uzdevumā pieņemtu viņu aizvietojošā Saeimas priekšsēdētāja. Tāpat viņai varētu tikt uzticēta arī kāda tehniska dokumenta vai apsveikuma parakstīšana un tamlīdzīgi.

Jebkurā gadījumā vienmēr ir jāvērtē konkrētais konteksts, bet nevar būt tāda pieeja, ka Valsts prezidents ir darba nespējīgs, tātad viņš neko nedrīkst darīt un nedara. Prezidents, pat būdams slimnīcā, tur atrodas ar visām savām pilnvarām. Ar to viņš atšķiras no citiem, kuri, atrodoties pārejošā darba nespējā jeb, kā tautā saka, uz slimības lapas, faktiski nestrādā. Tādēļ Saeimas

priekšsēdētājs tikai izpilda prezidenta vietu, un tas ir iespējams vienīgi tiktāl, ka veic pienākumus, kur nav vajadzīga rīcības brīvība vai savs personisks ieskats. Izpildīšanu aprobežo tas, cik pats Valsts prezidents to atļauj.

Tas, kas Latvijas vēsturē ir bijis diskutēts, ja, piemēram, ir ārkārtēji apstākļi, kas apdraud valsti, un prezidenta tobrīd nav, kā tas notika pēc Latvijas okupācijas 1940. gadā, tad gan Saeimas priekšsēdētājam varētu interpretēt plašakas pilnvaras. Taču tās ir ārkārtas un īpašās izņēmumu situācijas, par kādām šodien nav runas. Kamēr Valsts prezidents ir un viņš ir pie pilnas apziņas un spriestspējīgs, Saeimas priekšsēdētāja pilnvaras nevar nekādā veidā būtiski pieaugt. Turklāt jāatceras, ka ir divi būtiski lēmumi – premjera nominēšana un Saeimas atlaišana, kur nav pat iespējamas diskusijas par to, ka šīs lietas Valsts prezidenta vietā varētu īstenot Saeimas priekšsēdētājs. Šobrīd gan publiski izskan spekulācijas, pie kurām nonākts ar primitīvu – gramatisku tiesību normu interpretāciju, ka Saeimas priekšsēdētājs var nosaukt nākamo premjeru. Kategoriski nevar! Tas ir jautājums, kur nepieciešama rīcības brīvība un par kuru Valsts prezidents, un tieši viņš kā valsts galva, personīgi nes politisko atbildību.

Jautājumā par Valsts prezidenta pilnvarām aizsardzības jomā nav bažu, jo šie jautājumi ir regulēti Nacionālās drošības likumā un attiecīgajos plānos. Ja Valsts prezidents objektīvu iemeslu dēļ nespētu parakstīt kādu neatliekamu dokumentu un valsts būtu apdraudēta, to varētu izdarīt arī Saeimas priekšsēdētājs. Turklāt Latvijā būtiskākās pilnvaras valsts apdraudējuma praktiskai novēršanai tomēr ir koncentrētas Ministru kabineta un tam padoto institūciju pilnvarās.

Nereti jautā, cik gan ilgi šāds stāvoklis var turpināties, proti, ka Valsts prezidents ir jāaizvieto. Likumos tas nav regulēts jautājums, un, ciklāl Saeimai tas šķiet pieņemami, tīk ilgi tas arī notiek. Ja Saeimai, piemēram, šķistu, ka pusgads vai gads ir par ilgu, tad tā var ievēlēt jaunu Valsts prezidentu. Tas savukārt ir vienīgi paša parlamenta izvērtēšanas jautājums.

Šobrīd izskan arī pārdomas par to, kas notiks, ja premjera amatam nominētais Māris Kučinskis neizveidos valdību, – kurš nominēs nākamo premjera amata kandidātu? Te nekādu problēmu neredzu, jo Valsts prezidents, arī būdams stacionārā, var parakstīt lēmumu par jauna premjera nomināciju. Problēmas rastos vienīgi tad, ja prezidents vispār nebūtu sasniedzams, turklāt ilgstoši. Šādā situācijā es sacītu, ka arī tad, piemēram, premjera nominēšana nepāriet uz Saeimas priekšsēdētāju, bet gan drīzāk būtu jāvēl jauns Valsts prezidents. Turklāt Ministru kabineta iekārtas likumā ir vēl cita iespēja paredzēta – Saeima var apstiprināt pagaidu valdību bez prezidenta ziņas.

Gan juridiskajā literatūrā, gan praksē šīs visas krīzes situācijas ir analizētas un risinājumi tām ir rasti, tādēļ viss ir saprotams un skaidrs. Ir divi galvenie kritēriji, kas šo kārtību noteic, proti, Valsts prezidenta stāvoklis un lēmuma neatliekamība jeb Satversmes 52. panta izpratnē – ciklāl tad Valsts prezidents objektīvi ir aizkavēts pildīt savus pienākumus. Neesam prezidentāla republika, un mums nav tā, ka viss ir atkarīgs no Valsts prezidenta. Satversme dod atbildes.

ASOC.PROF. DR.IUR.
ANNIJA KĀRKLIŅA

LU JURIDISKĀS FAKULTĀTES VALSTSTIESĪBU ZINĀTNU KATEDRAS VADĪTĀJA

Latvijas Republikas Satversme, salīdzinot ar citu valstu konstitūcijām, neparedz detalizētu regulējumu par Valsts prezidenta vietas izpildītāja kompetencēm un to, kā rīkoties gadījumā, ja arī Saeimas priekšsēdētājs nespētu veikt šos pienākumus. Šajā gadījumā atbildes var rast tiesību doktrīnā un konstitucionālajās paražās. Latvijas tiesību zinātnē laika gaitā izskanējuši dažādi viedokļi par Valsts prezidenta vietas izpildīšanas apjomu. Šādas viedokļu dažādības izskaidrojamas arī ar visai atšķirīgajiem faktiskajiem apstākļiem, kādos ir notikušas diskusijas par prezidenta vietas izpildīšanu (piemēram, jautājums par vietas izpildīšanu var tikt atšķirīgi skatīts atkarībā no tā, vai Valsts prezidents ir tikai uz īsu laiku izbraucis ārpus valsts vai ir nedaudz apslimis, vai arī situācija ir daudz sarežģītāka un neprognozējamāka, kad, piemēram, prezidents nav pie apziņas vai būtu miris, kā tas bija 1927. gadā, kad sava pilnvaru termiņa laikā nomira Valsts prezidents J. Čakste).

Līdz šim tiesību zinātnē precīzi ir tīcis secināts, ka prezidenta vietas izpildīšana nenozīmē visu prezidenta funkciju izpildīšanu – t.i., ka Valsts prezidenta vietas izpildītājs veic tādas funkcijas, kurās nav nepieciešams ieskats jeb prezidenta subjektīvās gribas izpaušana. Līdz šim praksē bieži ir izmantotas Saeimas priekšsēdētāja kā Valsts prezidenta vietas izpildītāja tiesības izsludināt likumus, tāpat plašu atbalstu ir guvis viedoklis, ka Saeimas priekšsēdētājs būtu tiesīgs apturēt likuma publicēšanu Satversmes 72. panta kārtībā, ja to prasītu 1/3 Saeimas locekļu. Manuprāt, Satversmē ir vēl vairākas tiesības, kuras būtu tiesīgs īstenot Saeimas priekšsēdētājs, izpildot Valsts prezidenta vietu, piemēram, no Satversmes 41. panta izrietošās tiesības reprezentēt valsti, pieņemt citu valstu diplomātiskos pārstāvju, kā arī pieņemt Saeimas apstiprināto tiesnešu zvērestus. Līdzīgi arī gadījumā, ja 1/10 vēlētāju saskaņā ar Satversmes 78. pantu būtu pilnībā izstrādājusi likumprojektu, neredzu šķēršļus, ka tauta to iesniegtu Valsts prezidenta vietas izpildītājam, kurš to savukārt nodotu Saeimā.

Protams, vietas izpildītājam nebūtu tiesības veikt tādas funkcijas kā, piemēram, Saeimas atlaišanas ierosināšanu, Ministru prezidenta uzaicināšanu, jo šie pienākumi faktiski nozīmētu prezidenta vietas izpildītāja aktīvu iesaistīšanos politikā un varētu novest pie tā, ka Saeimas priekšsēdētājs sāk aktīvi īstenot savu politisko kursu.

Par Valsts prezidenta pienākumu izpildi viņa slimības laikā

No Valsts prezidenta kancelejas 21. janvāra preses relīzes "Valsts prezidenta veselība uzlabojas; valstij būtiski darbi netiek kavēti":

"[...] Kā zināms, pamatojoties uz Valsts prezidenta 2016. gada 19. janvāra paziņojumu Nr 2 par Valsts prezidenta vietas izpildīšanu, no 2016. gada 20. janvāra Valsts prezidenta vietu viņa slimības laikā līdz turpmākam Valsts prezidenta paziņojumam izpilda Saeimas priekšsēdētāja. Saeimas priekšsēdētājas pilnvaru apjomu, izpildot Valsts prezidenta vietu, nosaka Latvijas Republikas Satversmes 52. panta otrs teikums.

Šajā laikā, līdzīgi kā Valsts prezidentam atrodoties atvalinājumā vai ārpus valsts robežām, Saeimas priekšsēdētāja pilda tikai tos Valsts prezidenta amata pienākumus, kuru izmantošana nav atkarīga no Valsts prezidenta ieskata un gribas. Šādi pienākumi, piemēram, ir likumu izsludināšana un likuma publicēšanas apturēšana uz diviem mēnešiem, ja to prasa viena trešā daļa Saeimas locekļu.

Valsts prezidenta dienas kārtība pašreiz ir aktualizēta atbilstoši situācijai, nodrošinot to, ka netiek kavēti kādi valstij būtiski darbi. [...]"

No Saeimas Preses dienesta 21. janvāra preses relīzes "Mūrniece vēl Valsts presidentam drīz izveselošanos un apliecinā, ka tiek risināti valstī aktuālie jautājumi":

"Šodien, 21. janvārī, notika Saeimas priekšsēdētājas Ināras Mūrnieces un Valsts prezidenta kancelejas vadītāja Gunta Pukīša tikšanās. [...]

Tikšanās laikā valsts amatpersonas arī pārrunāja aktuālos dienas kārtības jautājumus, kā arī valsts institūciju sadarbību un informācijas apmaiņu Valsts prezidenta slimības laikā.

Valsts amatpersonas bija vienisprātis, ka šobrīd, kopīgi sadarbojoties, Saeima, [Ministru kabinets](#) un Valsts prezidenta kanceleja spēj reaģēt uz visiem notikumiem valstī un risināt visus aktuālos jautājumus.

Kā zināms, pamatojoties uz Valsts prezidenta 2016. gada 19. janvāra paziņojumu Nr. 2 par Valsts prezidenta vietas izpildīšanu, no 2016. gada 20. janvāra Valsts prezidenta vietu viņa slimības laikā līdz turpmākam Valsts prezidenta paziņojumam izpilda Saeimas priekšsēdētāja. Saeimas priekšsēdētājas pilnvaru apjomu, izpildot Valsts prezidenta vietu, nosaka Latvijas Republikas Satversmes 52. panta otrs teikums.

Šajā laikā, līdzīgi kā Valsts prezidentam atrodoties atvalinājumā vai ārpus valsts robežām, Saeimas priekšsēdētāja pilda tikai tos Valsts prezidenta amata pienākumus, kuru izmantošana nav atkarīga no Valsts prezidenta ieskata un gribas. Šādi pienākumi, piemēram, ir likumu izsludināšana un likuma publicēšanas apturēšana uz diviem mēnešiem, ja to prasa viena trešā daļa Saeimas locekļu. [...]"

ATSAUCE UZ ŽURNĀLU

Valsts prezidenta vietas izpildīšana un informācija par viņa veselības stāvokli: tiesiskie aspekti. Jurista Vārds, 26.01.2016., Nr. 4 (907), 6.-9.lpp.